

BOSHLANGICH A'LIM

SUV VA HAVONI MUHOFAZA QILISH

(4-sinflar uchun tabiatshunoslik fanidan noan'anaviy dars ishlanmasi)

Maqsad: Suv va havoga oid ekologik tushunchalarni shakllantirish. O'quvchilarni tabiatga muhabbat ruhida tarbiyalash.

Darsning jihozi: Mavzuga oid rasmlar, kartochkalar.

Darsning uslubi: noan'anaviy.

Darsning borishi:

1. Tashkiliy qism

2. Uy vazifasini so'rash va baholash: "Tuproqni muhofaza qilish" mavzusi yuzasidan savol-javob o'tkazish. O'simliklarning tuproqni qanday qilib yemirilishidan saqlashi, tuproqni muhofaza qilishda ularning ahamiyati to'g'risida o'quvchilar tayyorlagan og'zaki hikoyalarini tinglab, baholash.

3. O'tilgan mavzularni mustahkamlash: Tabiat muhofazasi haqida suhbat o'tkaziladi. O'quvchilarning mavzu yuzasidan olgan bilimlari yanada to'ldiriladi.

4. Yangi mavzu:

Dars sahna ko'rinishi orqali o'quvchilar ongiga singdiriladi. Dumaloq stol atrofida suv va havo muhofazasiga doir munozara ishtirokchilari yig'ilishadi. Ular: ekologlar rahbari, ekolog - №1 va ekolog - №2, muxbir, shifokor,

suratkash, kotib va huquqshunoslardan iborat guruh bo'lib, o'quvchilar ishtirokida sahna ko'rinishi namoyish etiladi.

(Sahnaga suv kirib keladi).

Kotib: - Hurmatli munozara ishtirokchilari, bugun biz tabiat muhofazasi, suv va havoni musaffo asrashga doir fikrlarimiz bilan o'rtoqlashamiz. Bizga ma'lumki, yer yuzasida har xil o'lchamdagi chuqurliklar uchraydi. Ular doimiy ravishda yoki vaqtincha suv bilan to'lib turadi. Bular suv havzalari deb ataladi. Suv havzalari turli-tumandir.

Ekolog - №1: (suvga oid mutaxassis) - Suvni muhofaza qilish muammosi dunyo miqyosida global (yalpi) muammoga aylangan. Suv bu - hayot, demakdir. Shuning uchun biz undan oqilona foydalanishimiz lozim. Suvni ortiqcha isrof qilmaslik kerak, chunki yer yuzida toza ichimlik suvi juda oz miqdorni tashkil etadi. Unga har xil chiqindilarni tashlab bo'lmaydi. Bunday harakat yuqumli kasalliklarning ko'payishiga sabab bo'ladi. Men mutaxassis sifatida bir necha yillardan buyon shu muammoni o'rganib kelmoqdaman. Suvga oid ekologik

tushunchalarni shakllantirish hozirgi kundagi dolzarb vazifalar sirasiga kiradi. Biz suv haqida to'laonli tushunchaga ega bo'lmay turib uni muhofaza qila olmaymiz.

Muxbir: - Suvni muhofaza qilish haqida qonunlar mavjudmi?

Huquqshunos: - O'zbekiston Respublikasida 1993 yil 6 mayda "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida" Qonun qabul qilingan.

Muxbir: - Suvni qanday muhofaza qilish mumkin?

Ekolog - №1: Suvni muhofaza qilish uchun quyidagilarni yodda tutish kerak: a) suvga oid ekologik tushunchalarni shakllantirish; b) suvni ortiqcha isrof qilmaslik; v) suvni ifloslantirmaslik, uni toza saqlash, har xil chiqindi, iflos oqava suvlar bilan yaroqsiz holga kelishiga yo'l qoymaslik lozim.

Muxbir: - Suv ifloslanganda qanday salbiy hodisalar yuz beradi?

Shifokor: - Suv yaroqsiz holga kelganda, albatta, turli yuqumli ichki kasalliklar paydo bo'ladi. Yana shuni eslatib o'tish joizki, mashina yuvish shohobchalaridagi iflos suvlarni, ayrim xususiy korxonalardan, masalan, qushxonalardan chiqqan chiqindilarni suvga tashlamaslik lozim. Ommaga suvni muhofaza qilish haqida keng qamrovli tushuntirish ishlarini olib borish darkor. Undan tashqari, ariq va zovurlarni ham nihoyatda toza saqlashimiz zarur.

Muxbir (suratkashga murojaat etadi): - Siz ham mazkur muammoga oid suratlarinigiz bo'lsa, ko'rsatsangiz va bu boradagi o'z fikrlaringizni ifoda etsangiz.

Suratkash (bir necha dona suratni oladi va fikrini bayon etadi): - Mana bu rasmda ichish uchun yaroqli toza suv, mana bunisida esa iste'mol uchun butunlay yaroqsiz bo'lgan iflos suv tasvirlangan. Rasmga e'tibor bering. Suvga axlat tashlanayapti.

Bundan o'zingizga xulosa chiqarib oling.

Ekologlar rahbari: - Mana suv haqida ma'lumotga ham ega bo'ldik. Endi so'zni Suvning o'zidan eshitaylik-chi.

Suv: - Assalomu alaykum! Men munozarada o'zim haqidagi bugungi fikrlarni eshitib juda xursand bo'ldim. Bu yerga kelishdan oldin men haqimda hech kim qayg'urmayapti, deb o'ylardim. Chunki, botqoqliklar, iflos ariq suvlari, suvning behudaga isrof qilinayotganligi kabi muammolarim yechilmaganidan juda xafa edim. Endi esa ko'nglim to'q. Bu muammolar kelajakda, albatta, o'z yechimini topishiga ishonaman.

(Navbat havoga keladi).

Kotib: - Hayotda biz uchun juda zarur bo'lgan havoni ham toza saqlashimiz zarur.

Ekolog - №2: (havo bo'yicha mutaxassis) Hozirda biz nafas olayotgan havo ham turli zararli moddalardan ifloslanib borayapti. Havoni muhofaza qilish muammosi azaldan mavjud. Uni ifloslantiradigan asosiy manba turli zaharli gazlar hisoblanadi. Bugunga kelib havodagi zaharli gazlar miqdori nihoyatda ko'payib, kislorod miqdori esa kamayib bormoqda.

Muxbir: - Havoni ifloslantiradigan zavod-fabrikalar hamda avtomobillardan chiqadigan tutunlar zararini kamaytirish uchun qanday chora ko'rmoq kerak?

Ekolog - №2: Avtomobillar, zavod, fabrikalar ko'p bo'lgan sanoat hududlarida havoning tarkibi doim tekshirilib turiladi. Fabrika va zavodlarga chang hamda zararli gazlarni tutib qolib, tutunni tozalab beradigan moslamalar o'rnatiladi, ular yordamida tutundan ajratib olingan moddalardan sanoat uchun zarur xom ashyo - sement, bo'yoq, rezina ishlab chiqariladi.

Muxbir: - Havoni muhofaza qilish haqida qonunlar mavjudmi?

Huquqshunos: - O'zbekiston Respublikasida 1996 yil 27 dekabrda "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida" Qonun qabul qilingan.

Muxbir: - Havo ifloslanishi qanday zararli oqibatlarga olib keladi?

Shifokor: - Iflos havo va suv turli yuqumli kasalliklar manbai ekanligini buyuk tabib Abu Ali ibn Sino ham

M.Nurinboyev fotolari.

ta'kidlab o'tgan. Havoning iflosligi turli og'ir kasalliklarga zamin yaratadi.

Muxbir (suratkashga qarab): - Siz bu muammoga qanday qaraysiz?

Suratkash: - Mana bu rasmga diqqatingizni qaratsangiz. Turli korxonalar hamda avtomobillardan chiqayotgan tutun maxsus moslama yordamida zararsizlantirilayapti. Demak, sanoatda turli chiqindi gazlarning havoni ifloslantirishda asosiy manbalardan biri ekanligini hisobga olsak va o'z vaqtida buning chorasini ko'rsak, biz ekologiyamiz muhofazasiga katta hissa qo'shgan bo'lamiz. Bu jihatdan turli transport vositalari tomonidan keltirilayotgan zarar to'g'risida ham jiddiyroq bosh qotirishimiz lozim.

Ekologlar rahbari: - Mana, qisman bo'lsa-da, havoga oid ma'lumotga ham ega bo'ldik. Endi so'zni havoning o'ziga beramiz.

Havo: - Men bu yerga ifloslanib ketayotganimdan arz qilgani kelgandim. So'nggi yillarda texnikaning jadal rivojlanishi, zavod va fabrikalarning ko'payishi menga juda katta salbiy ta'sir o'tkazmoqda. Buning oqibati esa yaxshi bo'lmaydi. Bu zararli moddalardan o'zim ham bo'g'ilmoqdaman. Men haqimda qayg'urayotganlaringizning guvohi bo'ldim. Istagim: sanoat hududlarida havoni tozalaydigan maxsus moslamalar yanada ko'paytirilsa. Axir ozon qattim siyraklashib bormoqda.

Ekologlar rahbari: - Mana, davra stoli atrofida biz global muammo - suv

va havo muhofazasi to'g'risida atroflicha fikrlashib oldik. Shuni unutmashlik kerakki, nainki tabiat muhofazasi, suv yoki havo, balki uning barcha unsurlarini asrash-avaylash ham insonlarning asosiy burchidir. Buni o'ylab ko'rishning allaqachon vaqti yetgan. Kelinglar, bolajonlar, biz ham bu savobli ishga o'z ulushimizni qo'shaylik.

(Munozara poyoniga yetadi. O'qituvchi yuqorida bildirilgan fikrlarga yakun yasaydi).

O'qituvchi: - Mana, aziz o'quvchilar, o'zlaringiz guvoh bo'ldilaringiz, suv va havoni muhofaza qilish qanchalik zarurligini. Havoda ozon qattamining siyraklashganligi qish faslining uzayishiga, suvning ifloslanishi esa yer yuzida iste'mol uchun yaroqli bo'lgan ichimlik suvining kamayishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun uni behuda uvol bo'lishiga yo'l qo'ymasligimiz, tejab-tergab ishlatishimiz darkor. Chunki hayotimizni suvsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Aziz bolajonlar, sizlar ham bu aziz ne'matni asrang, zero, ota-bobolarimiz ham suvni nihoyatda qadrlashgan, aziz bilishgan.

(Dars yakunida o'qituvchi o'quvchilar bilan savol-javob o'tkazib, yangi darsni mustahkamlaydi va o'quvchilarni baholaydi).

5. Uyga vazifa: "Suv va havoni muhofaza qilish" mavzusida insho yozib kelish topshiriladi.

Nilufar ISAQULOVA,
Toshkent shahri.